

Inför bergtäkt i Apelskift

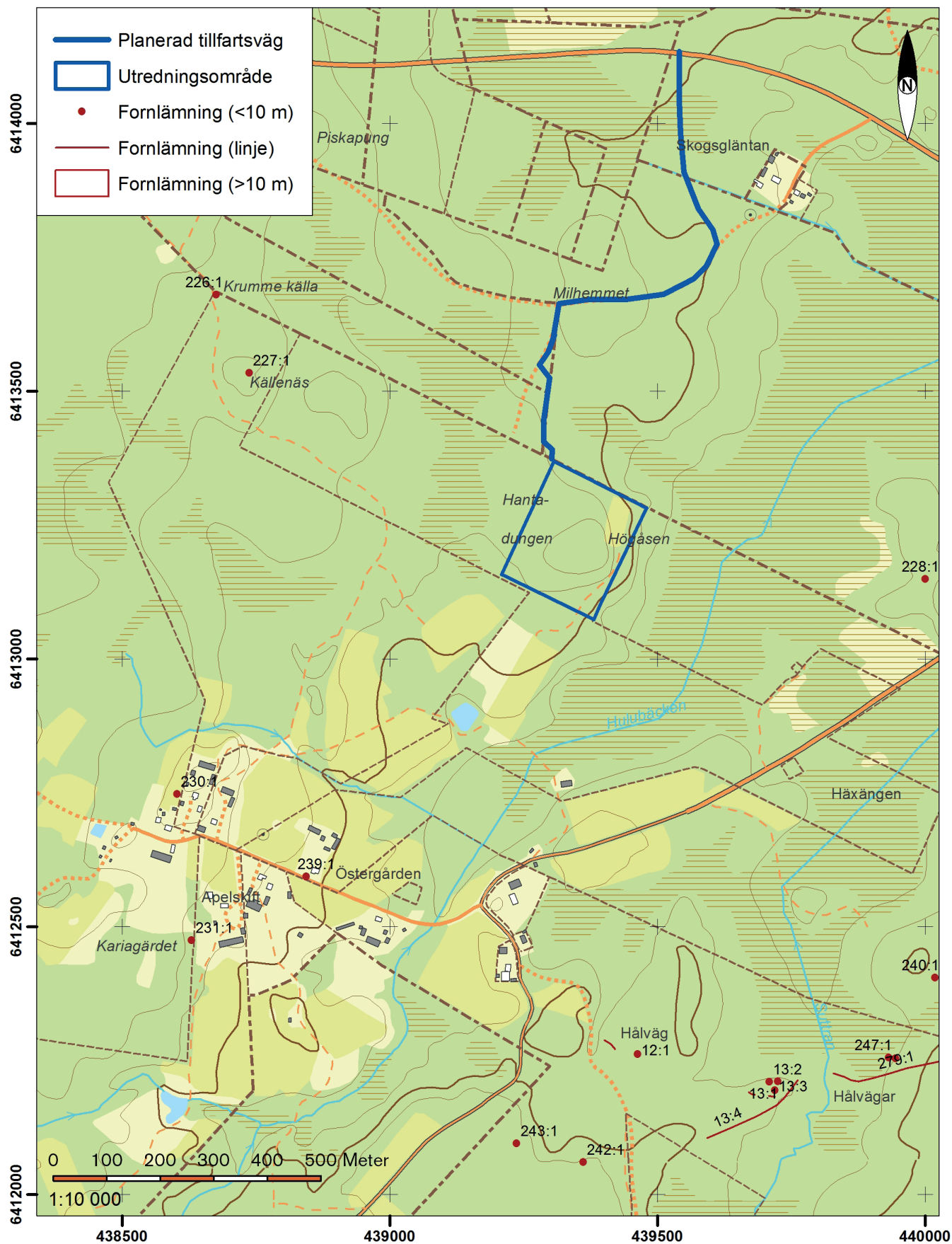
Arkeologisk utredning etapp 1, inför planerad bergtäkt
inom del av Apelskift 2:15, Habo socken och kommun,
Jönköpings län

Inför bergtäkt i Apelskift

Arkeologisk utredning etapp 1, av planerad bergtäkt inom del av Apelskift 2:15, Habo socken och kommun, Jönköpings län.

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning.....	5
Metod.....	5
Topografi, fornlämnings- och kulturmiljö.....	5
Resultat.....	6
Kartanalys.....	6
Torpet Högåsen.....	6
Nyupptäckta fornlämningar och kulturhistoriska lämningar	8
Sammanfattning.....	8
Åtgärdsförslag.....	8
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	10
Tryckta källor.....	10
Arkiv.....	10
Kartunderlag.....	10

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartans blad 64E 1d . Skala 1:10 000.

Inledning

I slutet av februari 2017 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, inom del av Apelskift 2:15 i Habo socken och kommun inför planerad bergtäkt i området. Planområdet omfattade 9,5 hektar fördelade mellan bergtäktsområdet och tillfartsvägen från norr. Utredningsområdet längs vägen har haft en bredd av ca 25 meter. Utredningen var beställd av NCC Sverige. Fält- och rapportansvarig var Ådel Vestbö Franzén, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning

Den arkeologiska utredningen, etapp 1 syftar till att fastställa förekomst av fornlämningar och kulturlämningar inom planområdet. Till detta kommer att identifiera lägen där fornlämningar utan synlig markering ovan mark, såsom stolphål eller härdar, kan förekomma.

Metod

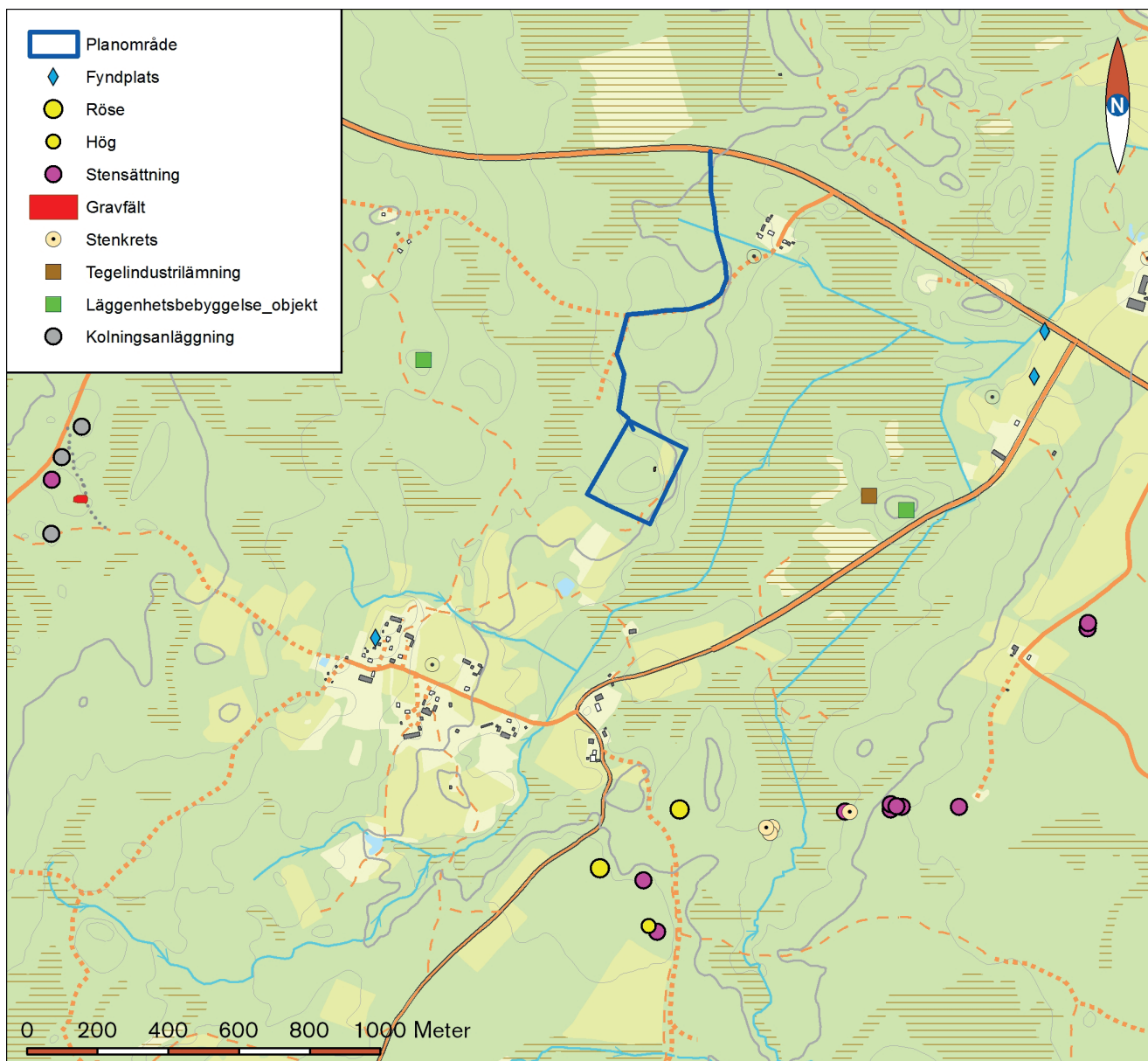
Huvudfokus vid en arkeologisk utredningen, etapp 1, är fältinventeringen. Denna föregås av en genomgång av relevant arkivmaterial samt genomgång av äldre kartor över området.

Topografi, fornlämnings- och kulturmiljö

Området domineras av ett markant höjdparti med brant sluttning åt söder och öster och jämnare övergång till kuperad mark i nord och nordväst. Åt norr, öster och väster vidtar sankmark, åt söder ett område med odlingsmark i sluttningen ner mot Apelskifts inägor. Inom planområdet fanns sedan tidigare en torplämning som inte registrerats av FMIS men som uppmärksammas av hembygdsföreningen som markerat ut bostadshuset med en skylt (Id nr 2, se nedan).

Fornlämningsbilden kring Apelskift och inom en radie på ca 1 kilometer från planområdet är rikt på gravlämningar från framför allt brons- och äldre järnålder i form av rösen och stensättningar, ensamliggande, i grupper eller på gravfält. Lösfynd av föremål med stenålderskaraktär har också framkommit inom närområdet (FIGUR 2).

Sammanfattningsvis ger den relativt rika fornlämningsbilden intryck av ett område präglad av bosättning och aktivitet under bronsålder och äldre järnåldern, medan inslaget av lämningar från yngre järnålder är svagt. Själva byn Apelskift finns belagd i dokument från 1399 och framåt. Från senare tid finns lämningar efter torp samt en tegelindustri.

FIGUR2. Utifrån några valda fornlämningskategorier kan utredningsområdet speglas mot en bild av bosättningsmönster och aktivitetsträcken från förhistorisk och historisk tid.

Resultat

Kartanalys

En genomgång av äldre lantmäterihandlingar ger vid handen att planområdet vid tiden för storskiftet 1813 utgjordes av utmarksområdet Norra skogen. Sextio år senare, år 1871 då Apelskift laga skiftades hade ett torp, Högåsen, etablerats i området. Laga skifteskartan redovisar en hussymbol samt en åkeryta.

Trots att häradsekonomisk karta finns för Skaraborgs län hamnar området där byn Apelskift ligger utanför kartan. Det saknas således häradsekonomisk karta för just denna del av Habo socken.

TABELL 1. Tabell över tidigare kända samt nypåträffade forn- och kulturlämningar. Förklaring till tabellen återfinns i slutet.

Objekt nr /Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
Id 1	Grav?	Stensättning, rund, 6 meter i diameter och 0,25 meter högt. Fyllning av 0,15-0,4 meter stora stenar. Belamrad med röjningssten i västra delen.	Bevakningsobjekt	Utredning, etapp 2
Id 2	Lägenhetsbebyggelse	Husgrund, historisk tid., efter torpet Högåsen. Husgrunden består av en syllstensgrund 7 x 4 meter stor (N-S) med ett ca 2,5 meter stort spismursröse i södra delenmeter Lämningen är skyltat av Habobygdens släktforskarförening. Huset finns med i lagaskifteskartan från 1871.	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 3	Källargrop	Inom ett 5 meter stort område finns rester efter källare i form av en ca 4 meter lång och 2 meter bred, hästskoformad fördjupning omgiven av en jordvall (V-Ö). Vallen är ca 2 meter bred och 0,3 meter hög. Källargropen är ca 0,6 meter djup..	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn.
Id 4	Röjningsrösen	De sju röjningsrösen är vanligen 1,5 -3 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga. Ett större kring block är 3 meter långt och 0,7 meter högt. Stenmaterialet är mestadels 0,2-0-5 meter stora stenar, men inslaget av blockstorlek är på sina håll betydligt. rösen är mestadels oregelbundna till formen..	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 5	Fossil åker	En ca 50 x 35 meter stor yta (V-Ö) är åt söder avgränsad av terrass som tillkommit genom förstärkning av naturligt krön. Terrassen kan följas åt norr men flackar ut. Ytan är relativt välrojd och ger intryck av att ha varit odlad under sen tid..	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 6	Boplatsläge	Området runt graven betraktas som ett möjligt boplatsläge.	Ej fastställd	Utredning, etapp 2

Förklaringar

Antikvarisk bedömning

Fornlämning	Fornlämning är lämningar som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den från forna tider, att den tillkommit genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven och kan antas ha tillkommit före 1850.
Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd..
Bevakningsobjekt	Bevakningsobjekt, dvs det går inte att säkert avgöra om det är fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)
Uppgift om	Uppgift om fyndplats, torp etc, där fysiska spår inte kan ses på platsen.
Ej fastställd	Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser t ex boplatslägen där en arkeologisk utredning etapp 2 krävs för att fastställa om det är en fornlämning.

FIGUR 3. Informationsrik skylt uppsatt av Habobygdens släktforskarförening som ger en kort historisk överblick över backstugan Högåsen

FIGUR 4. Vegetationen på plats, dominerad av en matta bestående av vissna orrbräken gjorde det svårt att få till bra bilder av den troliga graven.

Torpet Högåsen

Habobygdens släktforskarförening har märkt upp och skyltat läget för det tidigare torpet. Torpet eller backstugan etablerades 1861 och var bebott fram till 1908. I området finns i dag lämningar efter bostadshuset, en källargrund samt avgränsad åkermark med spridda röjningsrösen. Den åker som fanns med på Lagaskifteskartan är fortfarande i bruk och har utvidgats något.

Nyupptäckta fornlämningar och kulturhistoriska lämningar.

Torpmiljön med husgrund, källargrund och röjningsrösen täcker en yta om ca 110 x 20-60 meter (NV-SO). Röjningsrösen (Id 4) är små och oregelbundna. Ett par av dem är belägna inom en äldre åkeryta (Id 5) som kan avgränsas strax söder om den äldre torpgrunden (Id 2).

På den äldre åkerytan finns en trolig grav, en stensättning, 6 meter i diameter och 0,25 meter hög. Fyllning av 0,15-0,4 meter stora stenar. I den västra delen är lämningen belamrad med knytnävstor röjningssten som lagts dit från den omkringliggande åkermarken. Den sanddominerade moränen i området är relativt stenfattig vilket avspeglas i områdenas fåtaliga och små röjningsrösen. Id 1 skiljer sig markant från röjningsrösen både vad gäller storleken och karaktär.

Ytan i gravens närområde betraktas som möjlig boplats (Id 6). Denna underlagras i såfall den sentida åkermarken.

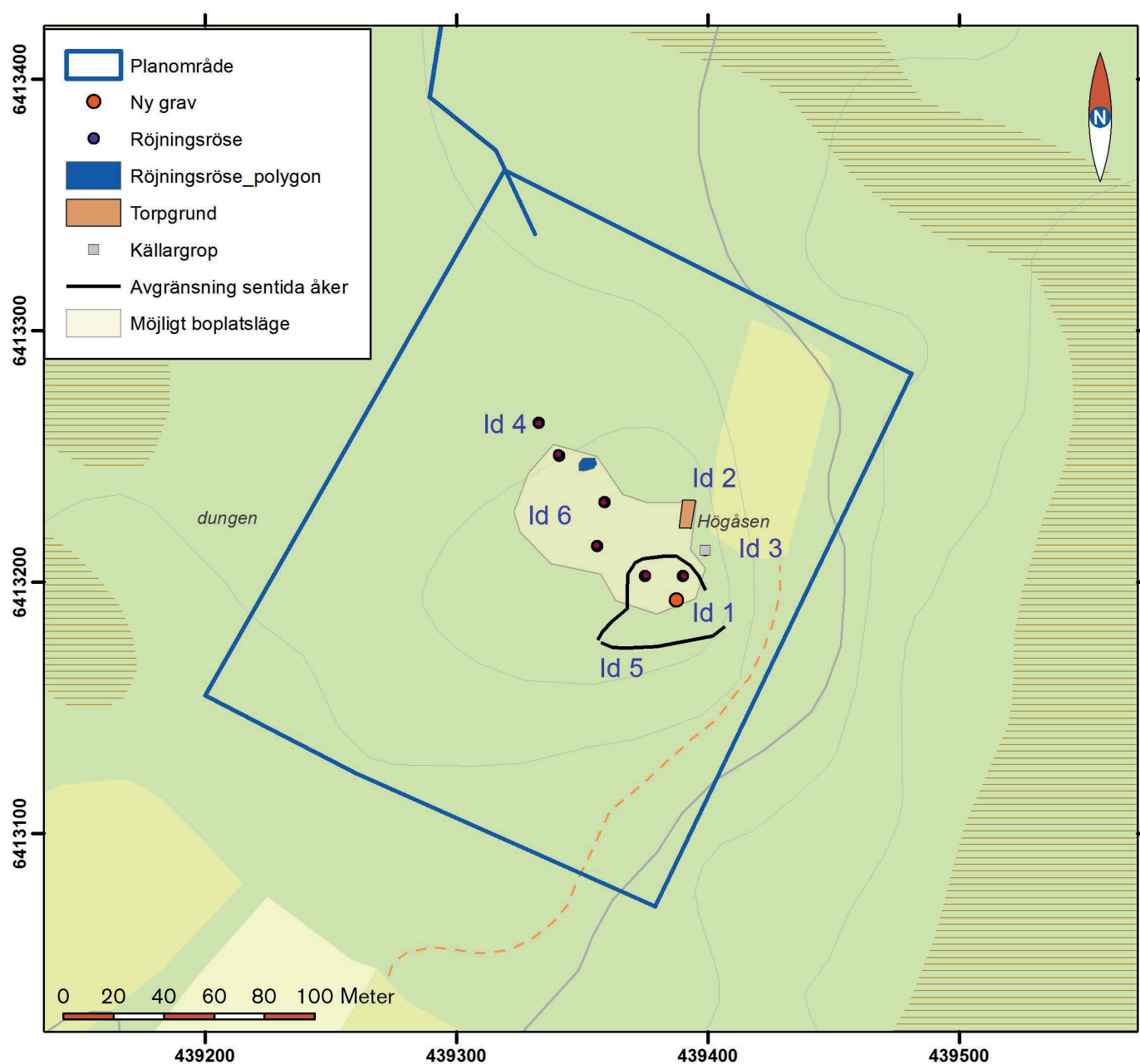
Sammanfattning

Inom det aktuella området registrerades en torplämning efter ett sentida torp eller backstuga som var bebodd under perioden ca 1860-1910. Intill husgrunden fanns en källargrop. Söder om torpet finns lämningar efter sentida åkermarken i form av en delvis terrassavgränsad röjd yta. På ytan samt nordvästom denna hittades ett antal mindre, oregelbundna röjningsrösen. En möjlig grav (Id 1) i form av en stensättning framkom strax söder om torpmiljön. Om det är en grav är den antikvariska statusen Fornlämning. Id 2-5 har antikvarisk status som övrig kulturhistorisk lämning.

Åtgärdsförslag

Länsmuseets föreslår att en utredning, etapp 2, görs av stensättningen för att fastställa om det verkligen rör sig om en förhistorisk grav. Området kring graven bedöms som ett bra boplatsläge, där man också bör dra sökschakt för att ta reda på om förhistoriska boplatslämningar finns dolda under mark.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

FIGUR 5. Nyuppräckt lämningar inom planområdet - torpgrund, källargrop, röjningsrösen och en eventuell grav. Runt området för den eventuella gravens finns ett bra läge för boplat. Den eventuella gravens och boplatläget bör utredas vidare i en arkeologisk utredning etapp 2

Inom det planerade bergtäktsområdet upptäcktes en möjlig grav i form av en rund stensättning, belägen strax intill lämningarna efter ett torp som fanns i området mellan ca 1860 och 1920. Läns museet föreslår i samråd med Länsstyrelsen utredning etapp 2 för att fastställa eventuell fornlämningsstatus för den nyupptäckta stensättningen.